

NR. 11 2020
MEI

KAMERIK
VANDAAG

75 jaar bevrijding

Speciale uitgave ter herdenking
van de Tweede Wereldoorlog

Foto: Kees de Kwaasteniet

In deze editie

- Voorwoord: 75 jaar vrijheid 2
- Inleiding: Kamerik in WO2 3
- Oorlogsslachtoffers: Eb Stolwijk Wim Reijers 5

- Herinneringen: Pietje Kastelijn-Pak 6
- Oorlogsslachtoffers: Bert van Vreeswijk 10
- Koerierster Nel Burggraaf 11
- Herinneringen Kees Janmaat: Duits bezoek Lekke band 11 12
- Oorlogsslachtoffers: Floris Oskam 12
- Herinneringen: A.H. Pasman 13
- Oorlogsslachtoffers: Arie Sloof 18
Regina en Kitty Glaser 19

Voorwoord: 75 jaar vrijheid

Nederland herdenkt in 2020 dat het 75 jaar geleden is dat de Tweede Wereldoorlog eindigde. Dat gebeurt juist in een periode dat de Nederlandse bevolking in vreedstijd ongekende beperkingen in bewegingsvrijheid ondergaat, als gevolg van het coronavirus. Vieringen en herdenkingen kunnen daardoor dit jaar niet plaatsvinden op de manier die gepland waren. Sinds half maart gelden strenge maatregelen, waardoor het onmogelijk is om in groepen bijeen te komen.

De redactie van Kamerik Vandaag wil ondanks dat niet voorbijgaan aan het feit dat op 10 mei 1940 voor ons land de oorlog begon en op 5 mei 1945 eindigde. Dat gebeurt met een speciale uitgave die geheel gewijd is aan Kamerik in bezettingstijd.

Na een inleidend artikel over hoe de oorlog en bezetting de toenmalige gemeente Kamerik troffen, komen de

Kamerikers zelf aan het woord.

Oud-koerierster Nel Burggraaf vertelde in 1985 over hoe zij wapens en verzetskranten bezorgde, A.H. Pasman uit Zuilen was in 1944-1945 hoofd van de Gemeentelijke Evacuatie Dienst en tekende zijn ervaringen (waarschijnlijk) in de jaren vijftig op. Van recenter datum zijn de oorlogsherinneringen van Pietje Kastelijn-Pak en twee korte stukjes van Kees Janmaat over de periode 1944-1945. Tenslotte is er aandacht voor de oorlogsslachtoffers in de toenmalige gemeente.

Veel dank gaat uit naar degenen die materialen, teksten en/of foto's aan dit 'Bevrijdingsnummer' hebben bijgedragen: Wim Burggraaf, Kees Janmaat, Pietje Kastelijn-Pak, Piet Maarleveld en Elly Oskam.

Redactie Kamerik Vandaag

Colofon

"Kamerik Vandaag" is een onafhankelijk nieuwsblad dat tenminste zesmaal per jaar verschijnt in de voormalige gemeente Kamerik. Het is een uitgave van het Dorpsplatform Kamerik en de Ondernemersvereniging Kamerik voor alle bewoners van Kamerik.

REDACTIE

Ad Smit, Charissa Verbon, Dolf Bakker, Els Kwakkenbos, Jan van Es en Kees de Kwaastniet.

INZENDEN KOPIJ

Kopij, ingezonden mededelingen en agendaberichten kunt u sturen naar: redactie@kamerikvandaag.nl. Bij gebleken geschiktheid wordt het ingestuurde materiaal, al dan niet in bewerkte vorm, op onze website www.kamerikvandaag.nl geplaatst en, indien mogelijk, in de papieren uitgave van het nieuwsblad. De eerstvolgende kopijdatum is **14 juni 2020**.

DORPSPLATFORM

Berichten voor het Dorpsplatform Kamerik kunnen verzonden worden naar: dorpsplatform@kamerikvandaag.nl.

ADVERTEREN

Belangstelling om in Kamerik Vandaag te adverteren? Mail naar: redactie@kamerikvandaag.nl.

Voor meer informatie: www.kamerikvandaag.nl

Naast de papieren uitgave van Kamerik Vandaag is er een website met nieuws, agendaberichten en informatie. U kunt ons ook op Facebook vinden onder "Kamerikvandaag".

Inleiding

Kamerik in de Tweede Wereldoorlog

Gezicht op Kamerik, rond 1939. Foto: collectie Piet Maarleveld.

Kamerik was aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog een gemeente met ruim tweeduizend inwoners. Een belangrijk deel daarvan leefde van de veeteelt, terwijl in dorp, Kanis en zelfs in het buitengebied een aantal winkels en kleine bedrijven bestond. Dat er zoveel winkels naast elkaar konden bestaan, had deels te maken met het feit dat de kosten voor arbeid en levensonderhoud ook relatief lager waren dan vandaag de dag. De vergaande verzuiling was de andere oorzaak: iemand die hervormd was, kocht zijn brood bij een hervormde bakker en niet bij een gereformeerde, laat staan bij een katholieke. Kamerik-dorp was protestants, de Kanis katholiek, het buitengebied was meer gemengd, hoewel de buurtschappen vaak weer van één bepaalde signatuur waren. 's-Gravesloot was vooral protestants, Teckop in meerderheid katholiek.

Hoewel Kamerik een zelfstandige gemeente was, deelde het de burgemeester met Zegveld. Sinds 1935 was dat Johannes Reijers, prominent lid van de CHU. Hij woonde in het speciaal voor hem gebouwde huis naast het raadhuis aan de Van Teylingenweg. Wethouders waren Jacobus de Bruijn, al sinds 1919 en Hendrik Blom, sedert

1927, oudgedienden dus. In die periode waren wethouders nog lid van de gemeenteraad. De Bruijn was dat sinds 1900 voor de CHU, Blom vanaf 1923 voor de ARP. Katholieke raadsleden waren er wel, maar pas in 1966 zou Kamerik een eerste niet-protestants-christelijke wethouder krijgen.

Net zomin als de rest van Nederland, was Kamerik op de oorlog voorbereid. Vanaf het begin van de mobilisatie, augustus 1939, werd rekening gehouden met gevechten en de gevolgen daarvan. Er werden plannen gemaakt voor een noodhospitaal, een luchtbeschermingsdienst was actief en de gemeente had een eigen Burgerwacht. Bovendien moest een aantal Kamerikse jongens in dienst. Van hen sneuvelde er één, Egbertus Antonius 'Eb' Stolk op 12 mei 1940, twee dagen na de Duitse inval.

Van die inval hebben de dorpelingen waarschijnlijk niet meer meegekregen dan de gecensureerde radioberichten, terwijl er af en toe vliegtuigen over zijn gekomen. Een meer waarheidsgetrouw beeld namen de ruim 450 militairen mee die, in het kader van de Nederlandse terugtocht, in de gemeente werden in-

gekwartierd. Ook was op 14 en 15 mei de rook van het brandende Rotterdam te ruiken en zijn papier- en andere snippers hier neergekomen.

Kamerik was te klein voor een permanente Duitse bezetting, zodat het gewone leven na de Nederlandse capitulatie aanvankelijk doorging. Met de distributie van levensmiddelen was al voor mei 1940 een proef genomen, maar na het einde van de gevechten, ging het snel. Al in juni 1940 waren onder meer brood, koffie en benzine niet meer vrij verkrijgbaar. Het ene na het andere product ging 'op de bon' en in 1944 viel bijna alles onder de distributieregeling.

Daarnaast werd door de Duitsers op grote schaal gevorderd. De bezettende macht eigende zich veel voorraden toe, waaronder steenkolen en aardolie(producten). In 1941 moest ook de bevolking spullen inleveren. Eerst waren metalen aan de beurt. Van 28 juli tot en met 5 augustus moesten de Kamerikers metalen voorwerpen inleveren, variërend van emmers tot asbakken en vogelkooien. Officieel werd er niets gestolen, want de metaalwaarde zou worden vergoed. Desondanks wantrouwden velen de bezetters en terecht: wie wat

Inleiding

inleverde, kreeg op zijn best een bedrag ver onder de marktwaarde. In maart 1943 werden de kerkklokken uit de torens op het dorp en aan de Kanis weggehaald en later dat jaar moesten de radio's worden ingeleverd. Dat laatste was echter niet om de Duitsers aan materialen te helpen, maar om te voorkomen dat naar de Engelse radio werd geluisterd.

Het vorderen van fietsen gebeurde ook regelmatig: Duitse soldaten konden naar eigen inzicht een fiets opeisen, maar van het systematisch inleveren van de rijwielen, zoals in het geval van metalen en radio's, was geen sprake.

Wat ook gevorderd werd, was arbeid. Eerst probeerden de Duitsers Nederlandse jongens en mannen op vrijwillige basis naar hun land te lokken. Met leuzen als 'hoge lonen' en 'prima arbeidsvoorwaarden' lukte dat nauwelijks. Daarom ontstond al spoedig dwang: de Arbeitseinsatz. Ook een aantal Kamerikers moest in het kader daarvan naar Duitsland. Daar bleken beloning, arbeidsvoorwaarden en woonruimte danig tegen te vallen. Alleen degenen die op een boerenbedrijf te werk werden gesteld, hadden het vaak behoorlijk goed. Wie in een fabriek terecht kwam, had het zwaar, zowel door het werk zelf, als door de arbeidsomstandigheden. Arie Sloof zou zijn uitzending naar een Duitse fabriek door het ongezonde karakter van het werk niet overleven.

In Kamerik zelf viel de bezetting relatief mee. Dat kwam deels doordat Duitsers niet permanent in de gemeente aanwezig waren, deels omdat Kamerik (toen) in een uithoek van de provincie Utrecht lag, waardoor de Ortskommandant in het Zuid-Hollandse Woerden hier formeel niets te zeggen had. Formeel, want in de praktijk konden de Duitsers probleemloos provinciegrenzen overschrijden.

Wat ook scheelde, was dat Kamerik in de persoon van Reijers, een burgemeester had die niet bang was uitgevallen. Toen in 1941 de gemeenteraden door de Duitsers werden ontbonden en de wethouders tot adviseurs zonder macht werden gedegradeerd, kwam het gezag bij de burgemeester terecht. Anders dan sommige van zijn ambtgenoten, liet Reijers niet over zich heen lopen en toleerde hij ook dat er illegaal werk in en vanuit het gemeentehuis werd ontplooid. Natuurlijk moest ook hij Duitse orders opvolgen en als de bezetters arbeidskrachten nodig hadden, werkte Reijers mee. Die arbeidskrachten waren vooral nodig voor het opwerpen van kaden en dijken in het kader

van de 'Hintere Wasserstellung', een soort waterlinie die de Duitsers dachten te gebruiken om een geallieerde opmars te verhinderen. Toen de bezetters in februari ontdekten dat Reijers in het raadhuis illegale activiteiten toelatte, werd de grond hem te heet onder de voeten en dook hij onder, in Zegveld. De Haagse NSB'er D.J. Munnik werd nog benoemd tot zijn opvolger, maar kon in die laatste oorlogsweken geen rol van betekenis meer spelen.

Reijers speelde die kort voor zijn onderduik wel, toen in Kamerik (en Zegveld) een tekort aan aardappelen voelbaar werd. Schipper Freek Griffioen bleek bereid om in februari 1945 met zijn schip 'Johanna' naar Nieuw-Amsterdam (Drenthe) te varen om daar aardappelen te halen. Hij eiste wel dat er 100.000 gulden borg beschikbaar zou zijn, voor brandstof, maar vooral om, wanneer de Johanna gebombardeerd of in beslag genomen zou worden, een nieuw schip te kunnen kopen. Het bedrag kwam er en uiteindelijk voer Reijers zelf mee naar Drenthe en op 22 februari was de Johanna terug met 150 ton aardappelen. Griffioen zou de tocht nog tweemaal maken.

Echte honger was er in Kamerik niet en zeker niet in de mate waarop de grote steden de Hongerwinter hebben ervaren. Dat er vanaf november 1944 toch een 'gaarkeuken' was, op de werf van slager Den Hertog, had ook te maken met het ontbreken van voldoende brandstof. Zonder kolen of petroleum was het lastig koken.

De afgelegen ligging van Kamerik maakte het tot een plek waar onderduikers een goed heenkomen zochten en vonden. Van hun aanwezigheid is geen administratie bijgehouden, maar het moeten er in de vijf bezettingsjaren honderden zijn geweest. Sommigen voor kort, anderen bleven langer. Hoeveel Joodse onderduikers in Kamerik hebben gezeten, is niet te achterhalen. In elk geval zaten aan Teckop de zusjes Kitty en Regina Glaser ondergedoken. Zij werden door de Duitsgezinde dorpsveldwachter Van der Vlis ontdekt, die hen aan de bezettingsautoriteiten overdroeg. Kitty en Regina Glaser werden naar Auschwitz gedeporteerd en zijn daar vermoord.

Georganiseerd verzet kwam in de eerste oorlogsjaren in Nederland maar mondjesmaat voor. Kamerik vormde daarop geen uitzonde-

Het verhaal van de Johanna komt terug op dit herinneringsbord aan de Hongerwinter.

Vervolg inleiding; Oorlogsslachtoffers

ring. Toch was er al vroeg afkeer van de bezetters. Kameriker Bertus Goes werd in 1941 als een held ingehaald, nadat hij vier weken in de beruchte Scheveningse strafgevangenis had uitgezeten. Zijn misdaad: hij had een Duitse soldaat die met een dochter van de veldwachter liep, voor 'rotmof' uitgemaakt. Pas eind 1943, de Duitse oorlogskansen waren gekeerd en het bezettingsregiem een stuk strenger, nam het verzet serieuzere vormen aan. In de loop van 1944 was zelfs sprake van een verzetskern in de gemeente. Van degenen die aan het verzet hebben deelgenomen, heeft Floris Oskam, woonachtig aan de Houtdijk, zijn werk met de dood moeten bekopen.

Krijgshandelingen zijn Kamerik bespaard gebleven. Toch moest een klein deel van de bevolking van de gemeente in de loop van 1944 worden geëvacueerd. Het waren de mensen die aan het Kamerikse deel van de Putkop woonden. Die buurtschap werd te gevaarlijk vanwege het nabijgelegen spooknooppunt dat regelmatig door de geallieerde luchtmacht werd gebombardeerd.

In diezelfde periode kwamen ook evacués naar Kamerik, mensen die afkomstig waren uit de door de Duitsers ontruimde kustgebieden of uit de regio's waar de geallieerde opmars het hevigst was.

Dit voorjaar verschijnt het boek 'Bedreigd, bezet, bevrijd' van Rob Alkemade, Frans van Bork, Bert van Elk en Jan van Es. Het wordt uitgegeven door de Stichting 4 en 5 mei Woerden en gaat over de huidige gemeente Woerden in oorlogstijd. In het boek staan ook hoofdstukken over Harmelen, Kamerik en Zegveld tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Bertus Goes werd voor het uitschelden van een Duitse militair tot vier weken cel veroordeeld. Hij diende zijn straf uit in Scheveningen, in het beruchte 'Oranjestad'.

Oorlogsslachtoffers: Wim Reijers

Wim Reijers, zoon van de Kamerikse burge-meester, was 25 jaar oud toen hij op 27 januari 1941 omkwam bij oorlogshandelingen op zee. Het schip de "Beemsterdijk" (zie hiernaast), waarop

hij stuurman was, liep in de morgen van 26 januari in het kanaal van Bristol op een mijn en zink een dag later.

Binnen tien minuten na de explosie van de mijn had de gehele bemanning het schip verlaten en zat veilig in de reddingsboten. Kort na de middag gingen kapitein en bemanning terug aan boord om de toestand van het schip op te nemen. Geleidelijk is de machinekamer verder volgelopen, tot het water buiten en binnen gelijk stond; hierdoor zakte het schip nog ongeveer een halve meter. Rond 16.00 uur stond het water gelijk en bleef het schip recht liggen zonder dieper te zakken. Om 19.00 uur kreeg de bemanning bericht dat een uur later een sleepboot bij hen zou zijn; deze kon hen echter niet vinden. Gedurende de nacht waren zij in contact met vier sleepboten, maar geen daarvan slaagde erin de mannen te vinden, ondanks het afsteken van vuurpijlen.

Op een gegeven moment verslechterde de situatie zo dat het schip uiteindelijk snel zink en de meeste opvarenden niet meer op tijd in de reddingsboten konden komen. Door dit tragische verloop hebben slechts drie van de 46 opvarenden de schipbreuk overleefd. Het lichaam van Wim Reijers is aangespoeld op de Engelse kust en geïdentificeerd door één van de drie overlevenden. Wim Reijers ligt begraven in Mill Hill in Londen.

Oorlogsslachtoffers: Eb Stolk

Eb Stolk is als dienstplichtig soldaat gesneuveld in de nasleep van de Slag om de Grebbeberg, samen met 400 Nederlandse soldaten. De eenheid waartoe Stolk behoorde, trok zich in de omgeving van Veenendaal terug.

Op 12 Mei 1940 liep hij naast een collega-militair die op een (Nederlandse) landmijn trapte. In de daaropvolgende ontploffing kwam ook Stolk om. Hij is de enige inwoner van Kamerik die als dienstplichtige in de Tweede Wereldoorlog is omgekomen.

Eb Stolk ligt begraven op de katholieke begraafplaats aan de Kanis.

Herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog

Oorlogsherinneringen van Pietje Kastelijn-Pak

De boerderij waar Pietje Kastelijn-Pak haar jeugd doorbracht, hier op een Ansichtkaart van rond 1980.

Pietje (voluit Pietertje) Pak werd in 1935 geboren als jongste kind van Dirk en Eefje Pak-Smit. Het gezin woonde aan de Mijzijde, toen B-155, tegenover de Kwakelbrug. Als meisje maakte zij de bezettingsjaren mee en vooral het laatste oorlogsjaar liet een diepe indruk na, omdat haar broer onderdook en de Duitsers haar ouders uit represaille gevangen namen. Hoewel moeder en vader Pak na enige weken, respectievelijk vier maanden weer veilig thuis kwamen, bleek voor dochter Pietje die periode een cruciale in haar levensgeschiedenis. "Ik heb nog zo'n honger naar informatie over die oorlog," zegt zij op een zonnige voorjaarsdag.

Veel informatie heeft zij zelf opgeslagen, maar er zijn ook dingen die ze niet meer kan vragen, omdat de getuigen niet meer leven. Zelf heeft zij haar herinneringen in 2013 opgeschreven. "Ik was met mijn neef Jos in het ziekenhuis, waar zijn moeder toen lag. We kregen het over een kast die uit de familie afkomstig is en die nu bij hem op de slaapkamer staat. Ik vroeg hem of hij wist dat er zo'n heel verhaal aan die kast vastzat. Nee, dat wist hij niet. Toen heb ik hem beloofd dat ik het voor hem zou opschrijven." Het werden in totaal 23 dichtbeschreven vellen papier, waar niet alleen neef Jos blij mee was, ook andere familieleden bleken geïnteresseerd. "We hadden een familiereünie in Zegveld. Ik had voor een aantal mensen kopieën gemaakt, maar mijn dochter heeft er een mooi album van gemaakt, met foto's."

Dat album stelde Pietje Kastelijn-Pak ter beschikking aan de redactie van Kamerik Vandaag. Het grootste deel van de tekst volgt hieronder. De herinneringen vormen een mooi stuk familiegeschiedenis uit de Tweede Wereldoorlog. Sommige stukjes, vooral voor de eigen familie geschreven of interessant, zijn weggelaten. Dat wordt met ... of (...) weergegeven. Daarnaast staat op enkele plaatsen wat extra toelichting voor de lezers. Die is in een cursieve letter, tussen [teksthaken] geplaatst.

Evacués

In de winter van 1944-1945 hebben we drie evacués uit Arnhem toegewezen gekregen. Een echtpaar van rond de 75 jaar met hun dochter van 47. Het huis was al aardig vol met ons gezin, tien man en vrouw, dus de oplossing was: twee ledikanten in het koekenhok [*Een deel van de zolder van de boerderij*] neergezet, zodat de familie Leydekker toch nog wat privé-uurtjes had, dagelijks. Op de dag waren ze vaak in de huiskamer bij ons of in de keuken. Er was toen een strenge winter met sneeuw. Er was ... geen elektriciteit meer, dus werden alle petroleumlampen die er nog waren weer in ere hersteld. Petroleum was er genoeg, dat verkochten we al jaren zelf. Oma moest wel dagelijks voor veertien monden zorgen voor een warme hap. En dat allemaal op petroleumstellen: een vierpitter was er, een driepitter, een eenpitter. In de schuur stond nog een vierpitter waarop ook altijd iets stond te sudderen in een zwarte

gietijzeren pan. In de keuken stond een fornuis waar hout in werd gestookt. Het had ook een oven. Daar werd geen taart of cake in gebakken, als er al meel en suiker voorradig zouden zijn. Nee, daarin lagen altijd houtblokken nog wat te drogen voor ze werden opgestookt in het altijd hongerige fornuis. Er stonden wel pannen op en altijd de grote donkergroene waterketel, zodat er op de dag wel wat warm water was.

Er was gelukkig geen gebrek aan voedsel. Er was vanuit de groentetuin een wintervoorraad aangelegd. Weckpotten met andijvie, wortels, bonen. Uien en bieten waren er ook. In de kelder stond een glazen bak ... met riet eromheen die vol zat met eieren die op 'sterk water' stonden. Je proefde wel goed het verschil met verse eieren. Ook stonden er Keulse potten met andijvie en bonen in het zout. Er bovenop lag een plankje met een zware steen erop. Het was wel te eten en honger maakt rauwe bonen zoet.

Vlees was er ook genoeg, gelukkig. We hadden zelf varkens en soms werd er één geslacht, of een kalfje. Aan het einde van de oorlog moest dat clandestien, het mocht niet van onze overheersers. Als je vee had, moest er om de zoveel tijd een beest geleverd worden voor voedsel van het vijandige leger. Je mocht het te slachten opgeëiste beest wel zelf uitzoeken, als je maar aan de vereiste kilo's kwam. Je koos dan uiteraard het slechtste van dat moment, maar de veestapel werd zo niet groter.

Buiten die verplichtingen ging het boerenleven wel gewoon door met melken, kaas en boter maken; geboortes van kalfjes, biggetjes, lammetjes en kuikens.

Pietje Pak als jong meisje.

Vervolg herinneringen Pietje Kastelijn-Pak

Opgepakt en naar het concentratiekamp

Door de toenemende voedselschaarste waren er bonkaarten ingevoerd. ... Er werden distributiekantoren opgericht van waaruit die bonkaarten verdeeld werden. ... Het kantoor was midden in het dorp, goed bereikbaar voor alle inwoners van Kamerik. Zegveld en Kockengen moesten ook van bonkaarten voorzien worden. Het dilemma op het kantoor was wel steeds: hoe drukken we bonkaarten achterover voor de onderduikers en de ondergrondse, zoals het naamloze verzet werd genoemd. Begin mei 1944 gingen Jan Pak [*de in 1923 geboren broer van de schrijfster*], Ad van Vreeswijk en Reijer Doornebal op de fiets bonkaarten naar Zegveld brengen. Ik weet niet het juiste ervan. Zijn ze echt overvallen of hebben ze bewust onderweg de bonkaarten laten verdwijnen? Toen er in Zegveld geen bonkaarten aangekomen waren, was het hele foute boel. De drie personen moesten zich melden bij de Duitse overheid. Daar kozen ze niet voor, ze doken onder. ... Jan Pak kwam bij de familie Hartman in Ter Aar terecht. Dat was een tuinder in een waterrijk gebied. Aan het einde van de tuinderij was een eilandje waar een hutje op stond. Daar heeft Jan een jaar lang geslapen. Als het 'veilig' was, werkte hij gewoon mee op de tuinderij.

Maar met zijn verdwijnen was de kous nog niet af. (...) [*De Duitsers paktten als represaille de ouders van het drietal op.*]

Negen jaar was ik. Het was middagpauze op de lagere school en heel mooi weer. Ik had mijn brood opgegeten bij vrouw Blijleven in de Kattensteeg en zat in een portiek tegenover de dorpsbrug met een vriendinnetje te wachten op klasgenootjes om nog even te spelen voor de school weer begon. Terwijl ik daar zat zag ik een paar fietsen aan komen rijden. Het leken m'n vader en moeder wel. ... Ze waren het echt met een paar meter erachter, in uniform, de Kamerikse politiemannen. Ze zagen mij zitten en stapten van de fiets. De politiemannen gaf er iets dreigends aan, stapte ook af maar bleef achter hen staan. Of ik gevraagd heb: waar gaan jullie heen? Of ze ook gezegd hebben waarom dit gebeurde, ik weet het niet meer. Ik weet wel dat mijn moeder haar zondagse zomerjas aan had en haar hoed op had. M'n vader keek heel strak en ernstig.

Wat er zich thuis heeft afgespeeld toen ze werden gesommeerd om mee te gaan als gijzelaar in de plaats van hun zoon, weet ik ook niet. Ik kreeg een hand en een kus en ging weer zitten. ... Het was niet goed te bevatten wat er gebeurde, als je negen jaar bent. Ik hoefde ook niet te huilen of zo. Ik ging om half twee gewoon de school weer in, zei ook niets tegen de meester. Even later werd er op de deur geklopt en stond m'n broer Co daar. Co praatte even met de meester en ik ging met Co mee, de klas uit, naar huis.

Thuis was iedereen ontdaan, maar er moest wel gehandeld worden. Er kwam een anoniem bericht naar de achterblijvers dat ook het woonhuis leeggehaald, verzegeld en dus onbewoonbaar werd. Met hulp van de burens rondom ons werden er meubels gered en in de praam van de burens Kastelein geladen, o.a. het orgel, stoelen, de tafel, de trapnaaimachine, het theemeubel met inhoud. Er ging een zeil over voor de regen en de praam heeft tussen de pestbosjes bij de burens gelegen tot het huis weer vrijgegeven is.

Veel van wat er nog in het huis aanwezig was, is meegenomen en naar een villa of landhuis in Leersum gebracht. Meestal omringde een hoge Duitse officier die zich gesetteld had in een gevorderde villa zich met op deze manier verkregen meubilair. ... M'n moeders bloedkora-

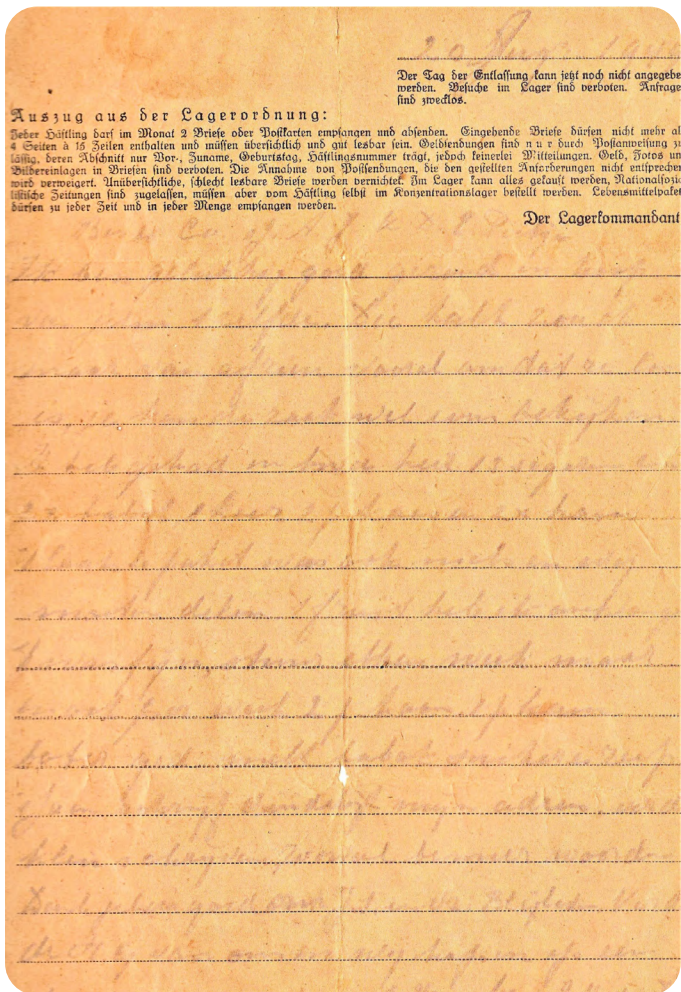

Pietje tijdens haar verblijf bij oom Jaap en tante Sien, toen haar ouders opgepakt waren.

len ketting en armband, het witte eet- en ontbijtservies, vloerkleden, mijn poppenwagen met pop met het helblauwe gehaakte spreid erin; de kast uit de woonkamer, een soort linnenkast waarop rond St. Nicolaas altijd een heel grote speculaaspop lag, en ook de kast met de twee ovale spiegels.

Iedereen bood ons een onderkomen aan. Co en Jeanne gingen naar de familie Pak, Van Teylingenweg 150, schuin tegenover de Kwakel. Anna ging naar de ouders van Teunis Korver, Mijzijde B1, haar verloofde. Jan was ondergedoken. Cees was voor dag en nacht bij oom Gert Versteegh. Dick, Eefje en ik gingen naar oom Jaap en tante Sien van de Geer aan de Mijzijde op hun boerderij. Daar was veel ruimte en van daaruit ging ik ook gewoon naar school. Dat mijn poppenwagen ook meegenomen was, is eerst voor mij verzwegen, om mij niet van streek te maken. Maar toen ik (het) te horen kreeg ... bleef ik er nogal laconiek onder. Wat ik toen en ook later nog heel erg gevonden heb, is dat ze me bijna niets vertelden. Ze wilden mij niet belasten met alle zorgen die er waren. Ik had zo ook niet in de gaten dat het zo ernstig was. ... Het huis was dus verzegeld en leeggehaald. Ledikanten en beddengoed waren, geloof ik, niet meegenomen. Co en Aagje zijn er tijdens de afsluiting stiekem op een avond naar binnen gegaan. Via het platte dak van de keuken konden ze een achterraam van de zolder opschuiven en zijn ze naar binnen geklommen. Zo konden ze zien wat er allemaal weg was.

Vervolg herinneringen Pietje Kastelijns-Pak

Een van de twee bewaard gebleven brieven die vader Pak vanuit concentratiekamp Vught naar huis schreef. De brief werd met potlood geschreven, zodat de censor er makkelijk passages uit weg kon halen.

Toch is een week of zes (??) later de verzegeling weer opgeheven. Ik denk door bemiddeling van de burgemeester. Er moest toch ook gewerkt kunnen worden vanuit de graanhandel naar de boeren toe. Toen we het huis weer in konden, zijn Co, Jeanne, Anna en Dick er weer ingetrokken. Eefje en ik zijn op de boerderij van oom Jaap en tante Sien gebleven. De ondergedoken meubels zijn ook weer teruggevonden en in het huis gezet.

(...)

Maar hoe was het nu precies verder gegaan met en rond m'n moeder en vader? Ze zijn met de trein naar Utrecht naar het politiebureau op het Paardenveld gebracht. Daar hebben ze drie weken doorgebracht, met ook de ouders Doornebal en Van Vreeswijk. Mevrouw van Vreeswijk is er maar heel kort geweest. Ze was zwak en ziekelijk en toen heeft hun dochter Ans haar plaats ingenomen als 'wissel-gijzelaar'. ... Na drie weken werden ze alle zes overgeplaatst naar het beruchte cellencomplex op de Amstelveenseweg [Amsterdam]. Daar zijn m'n vader en m'n moeder en ook de anderen gescheiden in de cel gezet.

(...)

Er mochten pakketjes met de eerste levensbehoeften naar hen toegestuurd worden via het Rode Kruis. Moeder heeft in de cel haar 50-ste

levensjaar bereikt; niks geen feestje, niks geen Sara.

(Na) vijf weken op de Amstelveenseweg werden ze rond 1 juli naar Kamp Vught overgebracht. Dat lag in de bossen, in het buitengebied. Daar waren geen cellen meer, daar waren barakken met stapelbedden. Mannen en vrouwen werden weer gescheiden; er was prikkeldraad om elkaar op afstand te houden. Het mocht niet, maar soms konden ze elkaar over het prikkeldraad eventjes zien en/of spreken. De vrouwen hadden het beter in het kamp dan de mannen. De vrouwen gingen dagelijks over de openbare weg naar het dorp, uiteraard onder Duitse begeleiding. Ze werkten daar in een loods of zo voor de Wehrmacht. Aan het einde van de dag gingen ze weer terug naar het kamp. Er moest wel kampkleding gedragen worden: gestreepte, een soort pyjama's. Moeder heeft altijd verteld dat mevrouw Doornebal er nog best goed uitzag in Vught, niet vermagerd. Ze zei dan: 'We zitten nu hier, je moet nu niet over thuis praten.' Ze vond moeder een zeurpiet.

Er zijn nog twee brieven van mijn vader vanuit Vught geschreven. Wat wel mooi is voor mij, is de aanhef: 'Lieve [in de brief staat 'Beste'] Co, J, A, J, C, D, E en Pietje. Er was net nog ruimte voor mijn hele naam. De brieven werden gecensureerd. Er stond dus niets in hoe het werkelijk met hen was. Ook naar Vught werden er pakjes met levensmiddelen en sigaren gestuurd die meestal wel aankwamen. Pa schreef ook onderaan dat we goed moesten zorgen voor vrouw Blijleven en Jan Senten, de knecht.

Terugkeer en Hongerwinter

Na ± zeven weken is moeder met Ans (van) Vreeswijk en mevrouw Doornebal vrijgelaten op 25 augustus 1944. Er was onrust bij de bezetter. De Engelse en Canadese bevrijders kwamen al dichtbij Vught vanuit het Zuiden. [Op 25 augustus 1944 werd Parijs bevrijd, op 12 september overschreden Amerikaanse troepen de Nederlandse grens bij Mesch, Zuid-Limburg. De bevrijding van kamp Vught volgde op 26 oktober.] De mannen, dus ook mijn vader, werden overgebracht naar kamp Amersfoort en de vrouwen kwamen thuis in Kamerik. Hoe, of waarin of waarop? Geen idee, maar moeder was weer aan de Kwakel. Eefje en ik gingen gelijk naar ons eigen huis na bijna vier maanden verzorging bij oom Jaap en tante Sien.

Maar de vreugde van moeders thuiskomst werd overschaduwd door dat mijn vader er nog niet was. Na ± vier moeilijke weken in dat kamp, alleen koolsoep, luizen, wandluizen, vlooiën enz. Het was daar echt moeilijk en ze stonden op de nominatie om naar een Duits kamp te worden afgevoerd. Dolle Dinsdag, 5 september, was al voorbijgegaan. Toen kwam op 17 september een spoorwegstaking en werden de gijzelaars vrijgelaten. De drie Kamerikse mannen kwamen ook weer terug in hun dorp. Hoe, waarin of waarop, weer geen idee! Maar ons gezin was Gode zij dank weer herenigd. Pa was er niet best aan toe. Was bijna aan het einde van zijn krachten en had last van zijn maag. Maar het was wel feestelijk. Heel veel dorpelingen kwamen hem begroeten en feliciteren met de goede afloop. Pa knapte langzaam weer op en stapte weer in de dagelijkse gang van zaken.

In de Hongerwinter die hierop volgde, werd er een gaarkeuken opgericht in Kamerik. Pa zat ook in het bestuur, waarin Pa ook dingen hielp regelen voor de dorpelingen, zodat die dagelijks eten konden halen bij slager Den Hertog op het erf. De slager woonde in het huis waarin mijn vader, zijn broers en zussen geboren zijn. Toen de oorlog voorbij

Vervolg herinneringen Pietje Kastelij-Pak

was zijn er namens de gemeente, uit dankbaarheid, in Gouda voor het bestuur van de gaarkeuken wandborden gemaakt.

(...)

Auto's en fietsen gevorderd

Op het laatst, of al eerder, werden er soms ook auto's en fietsen gevorderd. [*'Mijn fiets terug,' is nog decennialang een veelgemaakte grap richting Duitsers geweest. Er zijn in de vijf bezettingsjaren duizenden fietsen door de Duitsers gevorderd of gewoon gestolen. Auto's waren ook populaire buit. Brandstof was al snel nauwelijks meer te krijgen en alleen met speciale ontheffing konden sommigen hun voertuig blijven gebruiken. Vanaf 1942 trokken de bezetters zich steeds minder van de door henzelf afgegeven ontheffingen aan, zodat ook veel van die autobezitters hun voertuig moesten afstaan.*] Om vordering te voorkomen werden de auto's 'verstoppt' en de wielen eraf gehaald. ... Maar hoe verstop je een auto? De luxe auto stond gewoon in de garage achter het oude pakhuis; zonder wielen (en) met een groot kleed erover. Het was een zwarte Ford met het reservewiel in het spatbord. ... De vrachtauto (was) in de garage verstoppt bij Lauw Blok, die een winkel van sinkel had aan de Mijzijde, ook met de wielen eraf. Beide auto's hebben het gered.

Als er een fietsen-razzia was, werd de dorps tam-tam in werking gesteld. Zo waarschuwde je elkaar en kon het gebeuren dat er drie fietsen van de brug af in het water werden gegooid. Als het gevaar geweken was, werden ze weer opgevisst. Zo had iedereen zijn eigen methode van 'de dans ontspringen.'

Bevrijding

De avond van 4 mei 1945 weet ik nog goed. Ik lag in de bedstee beneden in de slaapkamer, maar sliep nog niet. Broer Co ging vaak 's avonds even naar de burens die een clandestien radiotoestel hadden ... waarop hij gehoord had dat er door de Duitsers was gecapituleerd. Zus Jeanne kwam bij de bedstee heel blij vertellen dat de oorlog voorbij was. Ze gaf me een heel lekkere bonbon. Wat was die lekker! Maar ik mocht de bedstee niet uit. Bedtijd is bedtijd als je tien jaar bent. Het was ook nog niet officieel, 's avonds op 4 mei. Dat was het pas op 5 mei, toen er in hotel De Wereld in Wageningen getekend is en alles na vijf jaar bezetting voorbij was. Al zijn er op 5 en 6 mei nog wel doden gevallen bij de terugtrekkingen van de vijand. Het was soms chaotisch.

Kamerikers halen eten bij de gaarkeuken op het erf van slager Den Hertog.

Een paar dagen na 5 mei ging ik met Jeanne en Eefje mee naar Woerden naar de intocht van de Canadezen kijken. [*Dat is vermoedelijk op 7 mei geweest, toen Canadese en Britse voertuigen door Woerden reden.*] Legertrucks, kleine tanks en jeeps reden door de Voorstraat en gingen richting Utrecht. Wat een mensen op de been om hen te begroeten. Veel mensen probeerden een stukje mee te rijden. Zus Jeanne klom op een treeplank en gaf spontaan een soldaat een zoen. Wat een ontlasting na vijf jaar onderdrukking.

(...)

Over tot de orde van de dag, ook aan de Kwakel. Broer Jan kwam weer in het gezin terug vanuit Ter Aar. Al had hij in de onderduikperiode soms wel stiekeme bezoeken gebracht aan zijn liefje, Jeanne Kool in Oud-Kamerik.

De evacués konden ook weer terug naar Arnhem. Hun huis, vlakbij het park Sonsbeek, stond er nog al ware alle glasramen eruit en wapperden de gordijnen in de wind. Eefje en ik zijn er zomer 1945 een paar nachties geweest. De spoorbrug bij Arnhem was nog kapot, dus gingen we met de trein naar Nijmegen. Daar stapten of klommen we in een legertruck die als passagiersbus dienst deed. We werden afgehaald door meneer Leydekker, die ons die paar dagen zijn toen nog kapotte stad liet zien. Boven-over en onder-langs bij de Rijn. De Rijn lag onaangeast te schitteren in de zon, maar boven-over waren er alleen maar puinhopen of stukken van huizen te zien. Het park Sonsbeek was

onaangetast. We hebben nog jaren contact gehad met de familie Leydekker.

Gestolen kast en een want van bont

Via-via bereikte ons het bericht dat er in Leersum, in een huis of schuur, misschien wel meubels zouden kunnen staan die in mei 1944 uit ons huis ... meegenomen waren. Maar hoe kom je in Leersum als er nog weinig openbaar vervoer is? Pa regelde de oplossing. Slager Piet den Hertog, die familie had wonen in Leersum en ook een zware motorfiets had, was wel bereid om met moeder naar Leersum te rijden om met eigen ogen te gaan zien of er eigendommen van ons daar stonden.

Op een mooie zomermiddag kwam hij moeder ophalen. Moeder had nog nooit achterop een motor gezeten, maar ze gaf geen krimp. Ze greep zich goed vast en daar ging ze, met wapperende jas in een stofwolk op de zandweg, richting Leersum. Ik zie het nog gebeuren. Moeder werd weer heelhuids afgezet aan het einde van de middag. Iedereen nieuwsgierig of er iets ontdekt was. En ja hoor: ze had de 'spiegeltjeskast' teruggevonden. ... Of de kast is opgehaald of thuisgebracht, weet ik niet meer, maar de kast stond weer op z'n eigen plekje in de voorkamer tegen de gangwand aan. Ik ging de kast eens goed bekijken, deed de deuren open en zag dat de wit-katoenen kastplankbescherming, met gehaakte kantrandjes nog gewoon op de planken lagen. Toen trok ik aan de lade, onderaan de kast, en wat zag ik: een bontwant, een grijze met witte en zwarte stippen.

Vervolg herinneringen Pietje Kastelijn-Pak; Oorlogsslachtoffers

Ik pakte de want uit de lade en bekeek hem aan alle kanten. De binnenkant van de duim was kaal, de want was met zwarte voering gevoerd. Daar zat een labeltje op, waarop een naam stond: Judith Salomons. De want was dus van een Jodin geweest. Dat was een schok. Daar kwam geen antwoord op, toen niet en nog steeds niet.

De lade deed ik weer dicht en de want bleef in de lade liggen. De winter die erop volgde was streng en koud. Eefje en ik bedachten samen dat we toch wel één warme hand zouden houden met die bontwant aan. ... Maar wie mocht hem aandoen?

We besloten om de beurt de want te dragen. Maar we kregen allebei een vreemd gevoel van binnen als we de bontwant aan hadden. De hele fietstocht 'voelde' je de want. Het voelde alsof je hem gestolen had, ondanks je warme hand.

De bontwant is uiteindelijk met stille trom uit ons leven verdwenen, maar het bijzondere gevoel kan ik nog oproepen.

[De kast bleef in de familie Pak. Toen moeder Pak begin jaren zeventig naar een bejaardenwoning aan het Voorhuis verhuisde, ging de kast mee. Na haar overlijden kwam zij bij zoon Jan terecht en inmiddels staat zij in het huis van diens zoon Jan. Pietje Kastelijn vermoedt, dat de kast rond 1920 in de familie is gekomen.]

Twee optochten. Boven: In mei 1945, intocht van de bevrijders door de Woerdense Voorstraat. Onder: Op of rond 31 augustus 1945, de toenmalige Koninginnedag, vond er een bevrijdingsoptocht plaats in Kamerik, waar deze rijtuigen aan meededen.

Oorlogsslachtoffers: Bert van Vreeswijk

Bert van Vreeswijk wilde politieagent worden om zich te onttrekken aan de tewerkstelling in Duitsland. Hij kwam echter terecht bij het Politie Opleidings Bataljon in Schalkhaar, dat onder streng Duits toezicht stond en waar de aspirant-agenten geschoold werden in de stijl van de SS. Dat strookte niet met de ideeën van Bert van Vreeswijk. Hij weigerde bijvoorbeeld de Hitlergroet te brengen.

Na zijn opleiding werd hij naar Den Haag gestuurd, waar een van zijn taken was om onderduikers op te pakken. De eenheid waartoe hij behoorde, was grotendeels anti-Duits en toen de bezetters dat in september 1944 ontdekten, werden de mannen ontwapend. Van Vreeswijk wilde

zijn dienstwapen aanvankelijk niet afgeven.

Hij werd eerst naar kamp Amersfoort gebracht. Hier heeft hij zijn vader ontmoet. Vader en moeder Van Vreeswijk waren opgepakt vanwege het onderduiken van zoon Ad. Beide ouders zijn wel weer vrij gekomen. Moeder Van Vreeswijk mocht zelfs al heel snel naar huis vanwege gezondheidsproblemen. Hun hele huis bleek leeggehaald.

Bert werd naar het concentratiekamp Neuengamme gedeporteerd, waar hij de Kamerikse huisarts Julius Elzas ontmoette. Door alle ontberingen is hij daar op 12 december 1944 bezweken.

Koerierster Nel Burggraaf; Herinnering Kees Janmaat

Koerierster 'deed ondeugende dingen'

Met illegale blaadjes en wapens rondfietsen was tijdens de bezetting levensgevaarlijk werk. Niet zelden werden meisjes en jonge vrouwen daarvoor ingezet omdat zij minder risico liepen. Een meisje werd niet zo snel verdacht en kon desnoeds nog een beetje charme in de strijd werpen bij een controle. Wie tegen de lamp liep, wachtte intussen net zo'n lot als mannen die werden betrapt. Een langdurige gevangenisstraf was wel het minste en zeker aan het einde van de bezetting waren de Duitsers steeds draconischer in hun strafmaat.

Nel Burggraaf was een van degenen in Kamerik die koerierswerk deden. Zij bezorgde onder meer het illegale Trouw rond en reed ook wel met wapens in haar fietstassen. "Ja, hoe groei je ergens in hè...", zei ze in 1985 in een interview met de Woerdense Courant. Toen wilde ze niet met naam en toenaam in de krant en bij die gelegenheid werd ze Jans de Hertog genoemd. "Het begon eerst met een paar blaadjes." En vervolgens werd het meer.

Nel Burggraaf werd bij het illegale werk betrokken door de toenmalige huisarts Broekman uit Woerden. Deze nam in Kamerik waar, omdat dokter Julius Elzas vanwege zijn Joodse afkomst zijn praktijk niet meer mocht uitoefenen. Elzas zou het concentratiekamp Neuengamme overleven en na de bevrijding met zijn gezin terugkeren in Kamerik. "Dokter Broekman kwam bij ons thuis en vroeg of ik die bladen wilde wegbrengen. Zo ben ik erbij gekomen. Mijn vader was wel niet direct bij een organisatie aangesloten, maar hij deed wel ondeugende dingen om het zo maar eens te zeggen. We hebben vier of vijf onderduikers gehad."

Zelf deed Nel Burggraaf ook ondeugende dingen. "Zo langzamerhand was in Kamerik een groep van de illegaliteit gevormd en Jo Reijers (zoon van de burgemeester) of meneer Van Nee (hoofd van de christelijke school) heeft toen gevraagd of wij dingen wilden wegbrengen." Wij, dat waren dan Nel Burggraaf en Truus van Nee, dochter van het schoolhoofd. De dingen waren wapens, munitie en springstof. "Nou, dat hebben we gewoon gedaan. Vaak haalde ik het bij meneer Van Nee op en dan gingen Truus en ik samen op stap. Waar die wapens vandaan kwamen, dat wisten we niet, zo nonchalant waren we nou ook weer niet."

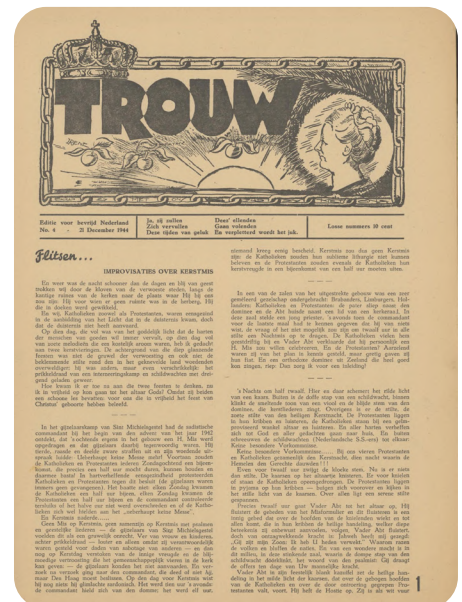
De tochten gingen naar Harmelen, Kockengen, Nieuwer ter Aa en Zegveld. De wapens werden of gestolen of door geallieerde vliegers gedropt. In Kamerik heeft maar één zo'n dropping plaatsgevonden, aan de Houtdijk. Die is echter door een Harmelense groep afgehandeld. Veehouder Floris Oskam, die daarbij betrokken was, heeft zijn verzetswerk met de dood moeten bekopen. Een geplande dropping aan de Kanis mislukte. De Engelse piloot zou lichtsignalen krijgen vanaf de toren van de katholieke kerk. Hij zocht echter bij de toren van de hervormde kerk en is onverrichter zake weggevoerd.

Hoe onschuldig de meisjes ook oogden, wie oplette kon begrijpen dat ze niet louter voor de lol fietsten. In Kockengen werden ze eens door een man staande gehouden: "Die had ons waarschijnlijk wel vaker langs zien komen en hij zei: er is huiszoeking. ... En inderdaad, er waren Duitsers. Toen zijn we maar doorgefietst en die Duitsers groette je dan maar vriendelijk. O, je was zo beleefd dan."

Hoewel Kamerik geen permanente bezetting had, kwamen er toch met enige regelmaat Duitsers, zodat illegaal werk ook in eigen omgeving riskant bleef. De meeste dorpelingen waren te vertrouwen, maar niet iedereen. Tot twee maal toe werd bij de familie Burggraaf huiszoeking gedaan. "Eén keer kwam de SD (Sicherheitsdienst) bij ons en na afloop zei een van hen: jullie kijken ons er nu wel op aan, maar het is een verraden zaak." Uitkijken bleef het parool. Toch hebben Nel en Truus onderweg nooit serieuze problemen gehad, hoe vaak ze ook op pad gingen. "Die blaadjes bracht je een keer per week rond. Wapens, dat verschilde heel erg. Soms was het een paar weken stil en dan moest je weer twee keer op één dag."

(Bron: "Oud-koerierster Jans de Hertog: 'We brachten wapens en blaadjes rond, dat deed je gewoon'" in Woerdense Courant, 2 mei 1985)

Rechts boven: voorpagina van het illegale blad Trouw in december, 1944.

Duits bezoek

Herinnering van Kees Janmaat:

Op een Zondagmorgen, in 1944, fietsten enkele Duitse soldaten aan de brede kant, over de Kanis. Bij de Niek Stolwijkbrug keken ze richting bakker Pessel. Op dat moment liepen een paar onderduikers naar de achterdeur van bakker Pessel. Die soldaten gingen terug, de brug rond. Ze kwamen op de werf aan de achterkant van het café.

Daar ontdekten ze dat er mensen binnen waren. Die moesten naar buiten komen. Iedereen werd gefouilleerd, allemaal met hun armen omhoog. Mijn vader leunde tegen de muur, hij kreeg een klap met een geweer; hij mocht niet leunen. Er werden gelukkig geen wapens of ander verboden spul gevonden.

Dries Pessel stond in z'n woonkamer door het raam te kijken wat er aan de hand was. Een soldaat richtte zijn geweer op hem, dat wilden ze niet, Dries weg natuurlijk. Wij stonden in de keuken bij tante Mina, waar nu Parvati is. Ik stond als kind op het aanrecht, wel achter het gordijn natuurlijk, eerste rang beseft ik later. Ik vond het reuze spannend, als zesjarige mannetje.

De Duitsers gingen na verloop van tijd weer weg. De onderduikers zaten in de kerk boven op de gewelven, heb ik later gehoord.

Herinnering Kees Janmaat; Oorlogsslachtoffers

Lekke band

Herinnering van Kees Janmaat:

Het was mei 1945, dus de oorlog was afgelopen. Ik was 7 jaar. Wij zaten met een groepje meisjes en jongens op het trottoir voor het café De Gekeerde Kanis.

Vanaf de kant van Woerden, zoals wij dat toen noemden, kwamen een heleboel paard-en-wagens met Duitse soldaten. Voor ons waren dat verliezers, later begrepen wij dat men dat krijgsgevangenen noemden. Veel van die soldaten hadden verband om hun lichaam.

Tussen die paard-en-wagens reden Engelse voertuigen als bewaking. Een van die Duitse wagens had een lekke band. Bij Okkerman kon dat wel verholpen worden. Die Duitsers zeiden tegen die Engelsen dat ze wel door konden rijden, ze kwamen er dan wel achteraan. Wij als kinderen snapten wel dat ze dat niet zouden doen en de Engelsen bleven wachten.

De hele colonne moest naar Amsterdam, zo is ons verteld. De kortste weg van Woerden naar Amsterdam was toen over Kamerik, Oudendam, de Zuwe uit naar Wilnis, dan via Mijdrecht, Uithoorn en langs de Amstel naar Amsterdam. De A2 en de Enschedeweg waren er nog niet.

Wij als kinderen hebben hier nog dagen over gepraat.

Uitzicht op de Kanis, met het nog steeds bestaande café De Gekeerde Kanis links. Foto: Kees de Kwaasteniet.

Oorlogsslachtoffers: Floris Oskam

Floris Oskam met zijn vrouw en twee dochters.

Floris Oskam woonde sinds 1939 als veehouder aan de Houtdijk. Hier raakte hij betrokken bij het (Harmelense) verzet. Eind 1944 vond de enige wapendropping door de geallieerden boven Kameriks grondgebied plaats. De wapens kwamen terecht op Oskams land. De verzetsgroep zorgde er samen met Oskam voor dat wapens, munitie en de parachutes goed werden verstopt.

Vanuit de boerderij van zijn schoonvader Van Steenberg in Scherpenzeel werden via de radio boodschappen naar Engeland verzonden om de Engelsen informatie door te spelen. Maar dat werd verraden aan de Duitsers. Vader Van Steenberg dook eind december 1944 onder bij de familie Burggraaf in Kamerik. Net toen Floris Oskam op 3 januari 1945 in Scherpenzeel ging kijken of alles nog rustig was, deden de Duitsers daar een overval. Ze namen hem en drie broers van zijn vrouw mee.

Een van zijn dochters vertelt: “We hadden evacués uit het kapotgeschoten Arnhem in huis op het moment dat de wapendropping was, vlak voor Kerst 1944. Het was op een avond bij volle maan. Die mensen schrokken zo van vliegtuiggeluid dat ze in een wip hun bed uit waren en naar buiten kwamen en verward van schrik alles achter in de polder zagen gebeuren. Bij onze burens kwam regelmatig een NSB-politieagent koffie drinken. Werd er dan geklikt? Toen mijn vader opgepakt was, moest onze onderduiker zo snel mogelijk naar een nieuw adres.

In de weken na 3 januari 1945 waren er veel troepenverplaatsingen van de Duitsers. Ze moesten vanuit Zuid-Holland richting het front. Boeren waar ze langs kwamen moesten hun dan verplicht een slaapplek geven. Ook mijn moeder moest dat doen. Zo zat ik als peuter een paar weken nadat mijn vader meegenomen was bij een oude Duitse hopman op schoot naast de warme kachel in onze huiskamer, terwijl de gewone soldaten in de schuur sliepen. De hopman was een Beierse boer van tegen de 50 jaar, die kotste van de oorlog en had ontzettende heimwee naar huis. Hij had zelf nog kleine kinderen. Intussen werd mijn vader verhoord door de S.D. in Apeldoorn.”

Floris Oskam belandde via kamp Amersfoort in een ‘Aussenkommando’ van het concentratiekamp Neuengamme: Wöbbelin ten zuiden van Schwerin, Mecklenburg. Dit kamp verkeerde nog in opbouwfase en van de vijfduizend gevangenen die er in totaal hebben gezeten, stierven er naar schatting duizend aan mishandeling, ziekten en uitputting. Oskam was een van hen. Hij overleed op 27 maart 1945 aan difterie. Hij was de enige Kamerikse verzetsman die zijn werk met de dood moest bekopen.

Herinneringen van A.H. Pasman

Jaap mijn jongen: onderduiken in Kamerik

In de zomer van 1944 kwam A.H. Pasman uit Zuilen in Kamerik terecht. Als boekdrukker was hij betrokken geweest bij de uitgave van *Vrij Nederland*. In 1943 werd hij echter opgepakt en hij belandde in de beruchte Scheveningse strafgevangenis. Via Amersfoort kwam hij in Utrecht terecht. Daar wist hij te ontsnappen, waarop hij 'onderdook' in Kamerik. De aanhalingstekens zijn niet voor niets, omdat een flink deel van de dorpeelingen van Pasmans bestaan wist. Onder hen burgemeester Reijers, die Pasman benoemde tot hoofd van de GED, de Gemeentelijke Evacuatie Dienst. In die hoedanigheid hield hij zich bezig met de evacués uit de regio Arnhem.

Waarschijnlijk in de jaren vijftig publiceerde Pasman zijn herinneringen als feuilleton in het blad *Zuilen Vooruit*. Later werden ze nog eens in de *Oncourant* afgedrukt.

Wie de tekst nu leest merkt dat Pasman Kamerik en de Kamerikers met een goedmoedige neerbuigendheid beschrijft. De burgemeester lijkt weggelopen uit Swiebertje en hoewel Pasman zelf hemelsbreed nog geen vijftien kilometer van Kamerik woonde, lijkt het of hij over mensen in de binnenlanden

van een ver oord schrijft. De gebeurtenissen en de situatie in de laatste oorlogsmaanden worden opgevoerd alsof het een spannend jongensboek betreft. Pasman spreekt over zichzelf als Jaap Verkerk en dat verklaart een deel van de titel.

"Jaap mijn jongen" is ondanks de genoemde bezwaren een mooi tijdsdocument. Mooi genoeg om er een aantal fragmenten van in deze uitgave op te nemen. De fragmenten hebben met name betrekking op het laatste oorlogsjaar en worden gescheiden door drie punten tussen haakjes (...) Kleine fouten zijn stilzwijgend verbeterd. Opmerkingen en/of correcties staan in cursieve tekst tussen teksthaken.

Mei 1940. In het uiterste westen van de provincie Utrecht, pal tegen Zuid-Holland, ligt de gemeente Kamerik met 2300 inwoners op 3000 hectare land. Met ongeveer een inwoner per 10.000 vierkante meter is Kamerik in ons dichtbevolkte landje een oase van rust. (...) De weidevogels zijn er talrijk en de graslanden vertonen in ieder jaargetijde een andere kleur. Voor vissers is Kamerik een waar eldorado en mocht je geen vis kunnen

verschalken, dan kun je altijd terecht bij Grifioen, die een karig bestaan heeft als visser.

Als je van Woerden komt via de Oudelandseweg, moet je de diepte in, via de brug "Kruip-in" bereik je het dorp. (...) De tijd heeft hier stilgestaan. Waterleiding en gas zijn een onbekend iets. *[Dat is niet helemaal waar: Kamerik was een van de oprichters van Waterleidingbedrijf De Elf Gemeenten en vanaf 1929 werd een groot deel van de gemeente op het waternet aangesloten, alleen de buitengebieden moesten het nog zonder doen. Gas kwam inderdaad pas vanaf de tweede helft van de jaren zestig.]* Er is een kleine dorpskern met wat winkels en bedrijven. (...) Hier wonen de protestanten. Bij de volgende brug wordt het buurtschap "De Kanis" genoemd naar een café dat door vissers wordt bezocht. Hier wonen de katholieken. Er is een Katholieke kerk en de kleine pastoor Bolsman zwaait er de scepter. Achter de kerk de begraafplaats. Meester Baars is het hoofd van de katholieke school. Je kunt je niet aan de indruk onttrekken, dat die katholieken zich een beetje minderwaardig voelen in deze streng orthodox - protestantse streek.

(...)

De Kruipin op een foto van kort na de oorlog. Boerderij en brug zijn intussen verdwenen.

Vervolg herinneringen van A.H. Pasman

Augustus 1944. In het gemeentehuis van Kamerik speelt lustig de radio. De vrolijke muziek wordt herhaaldelijk onderbroken door de nieuwsdienst van de BBC. De geallieerde troepen hebben Breda ingenomen. Het Duitse leger stort overall ineen. De niet te stuiten opmars van de geallieerde legers is een feit. *[Het gerucht dat Breda bevrijd zou zijn, werd door minister-president Gerbrandy op 4 september 1944 de wereld in geholpen. Mesch in Zuid-Limburg was op 12 september het eerste bevrijde dorp van ons land; Breda volgde op 29 oktober.]* Burgemeester Reijers lurkt genoeglijk aan zijn pijp. De stank van de inlandse tabak vult de kamer van secretaris Neuteboom. Jo Reijers, zoon van de burgervader, maakt een revolver schoon. De secretaris en Ko de Bruin, de gemeenteontvanger, kijken lachend toe. Aan het loket vervoegt zich een onguur uitziende man. Zijn hoofd is kaal en zijn ogen staan schichtig en zijn kleur is als een vaal hemd. “Ik kom voor het viswater van Koning”, zegt hij. Allen lachen en de burgemeester zegt: “Kom d’r in! Onze nieuwe onderduiker, welkom in het Kamerikse land. Zijn je vrouw en kinderen buiten? Jullie kunnen hier wel wachten op de bevrijding. Morgen zijn de Canadezen hier.”

Op een wonderlijke manier is het gezin Verkerk hier terecht gekomen. Twee dagen geleden zat Jaap Verkerk nog in de gevangenis Wolvenplein te Utrecht. Als geëvacueerde is hij nu met zijn gezin naar Kamerik gebracht. (...) Hij is hier nog nooit geweest. Met de trein kwamen zij naar Woerden en een boer, die zich voorstelde als Rook Verweij, was aan het station aanwezig met paard en wagen.

Het werd een plezierritje voor de kinderen. Zij hadden dolle pret en mochten zelfs even de teugels vasthouden. Nu is hij hier in een gemeentehuis, dat gelijkenis vertoont met de her en der verspreide boerenhoeven in dat wijde land.

Jo Reijers, ambtenaar ter secretarie, de zoon van de burgemeester, bracht hen naar hun nieuwe adres. Over de smalle ophaalbrug ging het rechtsaf en via een landweggetje bereikten zij een vrijwel nieuwe boerderij. Boer Verlaan stond hen buiten op te wachten. Erg vriendelijk was hij niet. De voordeur, die bijna nooit werd gebruikt, opende hij. In een lege kamer zonder stoelen en tafel en kale muren, werd het gezelschap binnengelaten. “D’r motten er twee uit”, zei hij en wees op de kinderen. “Dat komt in orde”, zei Jo, “meneer Van Nee zorgt voor de anderen.”

Het gemeentelokaal aan de Kerkstraat, waar het evacuatiebureau onderdak kreeg.

Jaap en Jelke namen met hun kinderen op de grond plaats. Erg gelukkig voelden ze zich niet. Na een half uurtje kwam de boerin binnen. Zij had kennelijk te doen met het gestrande gezin. Tafel en drie stoelen werden binnen gebracht. Een theepot met drie kopjes volgden. De christelijke school van meester Van Nee was vlak bij de boerderij. Hij stond hen reeds op te wachten toen het gezin Verkerk het pad af kwam. Vriendelijk werden ze in huize Van Nee ontvangen. Er werden geen overbodige vragen gesteld. Jaap voelde zich week worden van binnen. Wanneer je een jaar lang bent afgesnauwd en geen vriendelijk woord ontvangt, ben je toch wel onder de indruk door zoveel hartelijkheid. (...) Het is in het dorp al bekend, dat er nieuwe vluchtelingen zijn gekomen. Iedereen is even aardig en hartelijk voor hen. De smeden, de gebroeders Pijnse van der Aa, leggen hun gereedschap neer, en vegen hun handen af aan hun voorschoot en schudden de handen van de evacuees. Rietdekker De Graaf blijft niet achter. Van Nee brengt hen naar bakker Maarleveld.

Weer treft het Jaap hoe hartelijk de mensen hier zijn. Hun dochter blijft er achter en mevrouw Maarleveld wordt haar pleegmoeder. De kuiper-veehouder Dirk Bestebroer is het volgende adres. Een groot verdriet kwam in hun leven door de dood van hun enige dochter. Jaaps oudste zoon blijft achter. Jelke huilt, mevrouw Bestebroer pakt haar beide handen en zegt: “Meid, het is immers nog maar voor een kort poosje, over veertien dagen kunnen jullie weer naar huis. De moffen hebben de oorlog verloren. Reken maar dat ik goed voor je zoon zal zorgen. Je komt maar hier zo vaak als je wilt”. In het zolderkamertje van boer Verlaan is hun slaapkamer. Ze knielen aan het ouderwetse ledikant en danken God dat Hij hen weer heeft verenigd. Als zij diep wegzinken in het verenbed en de geregelde ademhaling horen van hun jongste, voelt Jaap de angst van zich af glijden. Hier in deze uithoek zullen de moffen hem niet vinden. Hier kunnen zij rustig de bevrijding afwachten.

(...)

Des avonds maakt hij kennis met de burens van boer Verlaan. [De burens zijn de families Vergeer en Nap.] Morgen zullen zij gezamenlijk gaan hooien. Jaap biedt zijn diensten aan, die lachend worden aangenomen. De volgende dag loopt hij blootvoets achter de wagen aan in een onafzienbaar groot weiland. Verbaast zich erover, dat die boeren zo langzaam werken. Hij moet proberen de wagen bij te houden om het achtergebleven hooi bijeen te harken. Na een half uurtje heeft hij blaren op zijn handen. De zon brandt en het zweet gutst van zijn gezicht. Na een uur is hij uitgeput. Het bloed staat in zijn handen en heel zijn lichaam doet pijn. Het lijkt wel alsof zijn rug gebroken is. Boer Nap heeft met hem te doen. Hij schenkt hem een kop koffie in en ook Vergeer en Verlaan nemen het er even van. Zij zijn nog zo fris als een hoentje en plagen dat stadsmannetje. Vergeer neemt hem mee op de hooiwagen en languit ligt Jaap in het hooi. Vergeer is een drukke prater. Hij kletst honderduit. Thuis gekomen laat hij zien, waar zijn radio staat. Nodigt hem uit vanavond bij hem te komen luisteren. Mevrouw Vergeer schenkt een kop koffie in met room en snijdt een dikke plak koek voor hem. Jelke schrikt als Jaap thuiskomt. Wat ziet hij er beroerd uit. De pot schaft des middags stampot met kaas.

(...)

Bode Methorst (...) vraagt namens de burgemeester of meneer Verkerk die middag naar het gemeentehuis wil komen. De burgemeester

Vervolg herinneringen van A.H. Pasman

zuigt bedachtzaam aan zijn pijp. (...) “Het gaat niet best daar bij Arnhem”, zegt hij, “maar dat weet je natuurlijk al. De moffen hebben zich hersteld. Onze man van de evacuatie heeft de benen genomen. Hij wordt door de Duitsers gezocht. Nu zitten we zonder evacuatieleider. Ik dacht zo, dat is een mooi baantje voor jou. Je verdient er honderd gulden per maand mee. We hebben nu nog maar veertig evacuees, verdeeld over Zegveld en Kamerik. Neem je het aan?”

Jaap twijfelt geen ogenblik. “Graag”, zegt hij.

“Secretaris Neuteboom zal je verder wel inlichten.” (...) Als Jaap weer wil vertrekken, zegt de burgemeester aarzeland: “zou jij ook joden willen onderbrengen?”

Jaap aarzelt heel even, dan zegt hij korzellig: “Dat maakt voor mij niets uit, maar U moet zorgen dat de papieren goed zijn.” Reijers zwijgt en geeft hem een hand. Zij hebben elkaar begrepen. (...) In overleg met secretaris Neuteboom wordt het evacuatiebureau gevestigd in het gemeentelokaal in de Kerkstraat.

(...)

Er moet personeel komen in het evacuatiegebouw. Er is veel werk aan de winkel. Er moet kleding worden ingezameld. Een circulaire wordt bij de bewoners bezorgd. Het resultaat is verrassend. Er is veel onderkleding, dat wordt opgeslagen in het bureau. Leo Stracké, kunstschilder uit den Haag, is met vrouw en kind moeten vluchten en vond onderdak bij de familie Hoogendoorn op de hoek van de Kerkstraat. (...) Hij doet tevens wat werk voor het distributiekantoor, trouw bijgestaan door zijn vrouw. Hij wordt door Jaap aangezocht evacuatieambtenaar te worden. Salaris is voor deze baan niet beschikbaar. Leo stemt toe en met hem is Jaap zeer ingenomen. Bij boer Vergeer heeft hij de geëvacueerde Kievit leren kennen. Ook hij is bereid Jaap te helpen.

(...)

Er kwam bericht van het centrale evacuatiebureau, dat er vier en dertig geëvacueerden uit Wageningen en Arnhem in Kamerik en Zegveld moeten worden ondergebracht. De mensen moeten worden afgehaald in Harmelen, in de christelijke school worden zij ondergebracht. Van Mazijk uit Zegveld [de gemeentesecretaris] neemt veertien mensen voor zijn rekening. Er zijn twee Joodse echtparen die moeten worden ondergebracht. Jaap zorgt voor papieren, maakt van hen Hervormden afkomstig uit Arnhem. Ook Reijers heeft een joods echtpaar, hij heeft ook een politiemann uit den Haag, die moet worden ondergebracht.

De man heeft mensen gewaarschuwd, die op het punt stonden gearresteerd te worden. Dat feit werd de S.D. bekend, arrestatie van hem betekent fusillering. Er worden nog twee Joodse jongens aan het gezelschap toegevoegd. Jaap doopt hen Heberle en Theunissen. Uit kamp Amersfoort zijn twee Bosschenaren ontsnapt. Ook zij worden bij de geëvacueerden ingedeeld.

De veehouder Rook Verweij neemt op zich met zijn collega de mensen met paard en wagen op te halen. (...) Het transport van Harmelen naar Kamerik verloopt prima. Rook Verweij heeft vele boeren opgetrommeld en de tocht langs de Oude Rijn naar Kamerik lijkt wel een

Het gemeentelokaal bestaat niet meer, de Kerkstraat nog wel.

feestelijk uitstapje. In het evacuatielokaal staat de snert te wachten. Jaap knijpt hem toch wel even als hij die Joodse mensen naar hun evacuatieadres brengt. Het echtpaar Klijn brengt hij naar een boerderij ver in het land, van het echtpaar Van der Mel. Zij worden bijzonder vriendelijk ontvangen en er is geen enkele achterdocht te bespeuren. Zij hebben te doen met het jonge mevrouwetje Klijn, dat in gezegende omstandigheden verkeert. De jonge mannen Heberle en Theunissen hebben een geprononceerd joods uiterlijk. Hij brengt hen naar boer Samson in Oud-Kamerik. De maaltijd is daar juist afgelopen, de boer leest op Kamerikse manier de bijbel. Hij stopt even als Jaap met zijn gasten binnenkomt en zegt: “Ze komen er niet in”. Op toonloze wijze gaat hij verder met lezen. “Heb de herbergzaamheid lief!” klinkt het plotseling uit zijn mond. De boer zwijgt en zegt dan: De Heere heeft gesproken, welkom in mijn huis”. Jaap geeft hem het evacuatiebevel. Hij scheurt het papier in stukken en zegt: “Er uit jij mooie meneer”.

(...)

Het is een moeilijk te verteren zaak voor de boeren om vreemdelingen te huisvesten. Natuurlijk, ze hebben met deze mensen, die van huis en haard verdreven zijn, te doen.

Maar het valt niet mee ze dag en nacht over de vloer te hebben. Des zomers gaat het nog wel. Ze wonen dan in het zomerhuis en je werkt dan van zonsopgang tot zonsondergang.

(...)

Een conflict is er met een fietsenmakersgezin uit Wageningen. De fietsenmaker werd weduwnaar met vier kinderen. Een weduwe met vijf kinderen trok bij hem in. Uit deze samenleving werden nog twee kinderen geboren. Het paar vond het niet nodig om een boterbriefje te halen. Jaap vreesde moeilijkheden bij de huisvesting en had er maar een echtpaar van gemaakt. Over drie boerderijen was het gezin van de fietsenmaker verdeeld. Man en vrouw met de twee jongste kinderen waren ondergebracht bij de ongetrouwde boerin De Groot. Een best mens en zij vond het goed dat alle kinderen 's avonds hun vader en moeder kwamen opzoeken. Van de gezinsopbouw snapte zij geen steek. Er waren kinderen bij met drie verschillende achternamen. Langs haar neus weg informeerde ze bij de vrouw en de oudste kinderen. Zij schrok toen zij vernam dat het echtpaar geen echtpaar was. Haastte zich naar het evacuatiebureau om dat erge te vertellen. Die man moest bij haar vandaan, dat gaf geen pas. Nog diezelfde dag werd “de haan van het kippenhok” elders ondergebracht. Jaap had medelijden met die arme broodmagere fietsenmaker. Zijn lange

Vervolg herinneringen van A.H. Pasman

hangsnor verdrietig naar beneden. Hij kreeg toestemming om zijn "bijzit" te mogen spreken, uitgezonderd op zondag, dan mocht hij beslist niet komen.

In oktober 1944 krijgt het evacuatiebureau Kamerik een bericht uit Zeist, dat een groep van vijftig à zestig mensen uit Gennep en Ottersum onderweg is met paarden en wagens via Duitsland naar Kamerik. Gennep en Ottersum liggen tussen het vuur van de Duitsers en de Amerikanen. Er zijn gewonden bij het transport, want de groep is uit de lucht door Engelse vliegtuigen beschoten.

(...)

De evacuatiecommissie stelde voor de Limburgers onder te brengen bij protestantse boeren. Zij zouden dan ontdekken, dat die katholieke Limburgers prima Nederlanders zijn. Er was immers in Kamerik bitter weinig contact tussen Rooms en Protestanten. Het antipapisme tierde er nog welig en het zou misschien gunstig werken wanneer je tot een soort verbroedering kon komen.

Jaap besprak het voorstel met pastoor Bolsman. Deze pastoor was een klein, driftig mannetje, dat met grote zorg waakte over zijn kudde. Hij was niet enthousiast over dat evacuatieplan, maar gaf na langdurige beraadslagingen schoorvoetend toe. Een dag later kwam hij vertellen, dat het kerkbestuur niet akkoord kon gaan met het plan en erop stond, dat de Limburgers bij katholieke boeren werden ondergebracht.

Het was een beklagenswaardig volkje, dat in Kamerik arriveerde. Deels lopende en om beurten rijdende in de "huifkarren", getrokken door paarden, hadden zij een lange tocht achter de rug. Via Duitsland kwamen zij uit Gennep en Ottersum naar Kamerik, naar het land van melk en honing. Het beloofde land. Meermalen was de stoet beschoten door Engelse vliegtuigen. Een meisje van achttien jaar werd het rechterbeen afgeschoten. Een oudere vrouw kreeg schotwonden in de rug. Bijna allen werden ondergebracht bij boerderijen in de omgeving van de Kanis. Opname in het ziekenhuis van het meisje en de vrouw, achtte dokter Broekman niet nodig. Na enige dagen bezocht Jaap de boerderij waar het eenbenige meisje was opgenomen. Toen hij er aan kwam fietsen zag hij haar oefenen en zij hinkte van de hooiberg naast de boerderij naar de woning. Het was een lief, knap meisje en zij schaamde zich aanvankelijk voor

Gennep werd zwaar getroffen tijdens de bevrijding en veel inwoners zochten een goed heenkomen elders, onder meer in Kamerik. Foto: Henk Jaspers/Gennep Nu.

haar handicap. (...)

Over het algemeen konden de Limburgers het wel vinden met de Kamerikse boeren. Er was toch wel een groot verschil, want een Kamerikse katholiek is ingetogener dan zijn Limburgse geloofsgenoot. Jaap nodigde hen uit des middags bijeen te komen in het evacuatiebureau voor een gezellige middag. Bakker Maarleveld had kans gezien nog tamelijk eetbare koekjes te leveren en zuster Kolenbrander wist zelfs nog een vocht te koken dat in de verte naar thee smaakte. Een Limburger had een harmonica meegebracht en er werd een feestje gebouwd zoals men dat in die contreien gewend was. Na afloop van het feestje werd besloten een zangkoor op te richten en voortaan elke donderdagmiddag in het evacuatiegebouw bijeen te komen. Toen Jaap des avonds naar huis terugkeerde werd hij met stenen bekogeld. Door de Kerkstraat moest hij spitsroeden lopen. "Die mensen zijn nog niet genoeg gestraft", zei men. "In deze tijd zingen en dansen het is een schande. Hadden we dat geweten, dan hadden we geen poot uitgestoken".

Burgemeester Reijers keek zuinig toen Jaap hem de volgende dag ontmoette. "Hoe kon je nou zo iets goed vinden", zei hij. "Dat nemen de mensen hier niet. Hier wordt niet gedanst en zeker niet in deze tijd".

Jaap werd pijnlijk. "Jullie leven hier honderd jaar achter en deze Limburgers willen zich uiten. Zij zijn blij, dat God hen hier gebracht en belijden dat in zang en dans. De mensen

hier zouden het liefst zien, dat zij de hele dag zaten te huilen. Ze hebben er redenen voor, maar zij kijken naar de toekomst".

Reijers zweeg en stopte zijn pijp met die stinkende inlandse tabak. "Weet je wat je doet", zei hij. "Hou die bijeenkomsten niet meer in de Kerkstraat. Tuithof heeft een loods staan, praat eens met hem. Dan kunnen de mensen in het dorp zich niet meer ergeren. In die loods is trouwens meer ruimte voor dat gesprings".

De volgende dag werd weer de hulp ingeroepen van het evacuatiebureau. Een Kamerikse boerin had gevochten met een Limburgse schone. De ruzie was ontstaan over de was. Een Kamerikse spoelt de was uit in de wetering en legt het dan te bleken in het grasland. Limburgse vrouwen koken de was en spoelen nooit in een vieze sloot, zoals zij dat noemen. De Limburgse weigerde haar was te doen op Kamerikse wijze. Beide vrouwen waren in tranen toen Jaap de boerderij betrad. Hij voelde zich een soort van Salomo. Onder het genot van een kopje koffie werden de "moeilijkheden" nog eens besproken. "Jullie kunnen toch geen oorlog gaan voeren over wasgoed", zei Jaap.

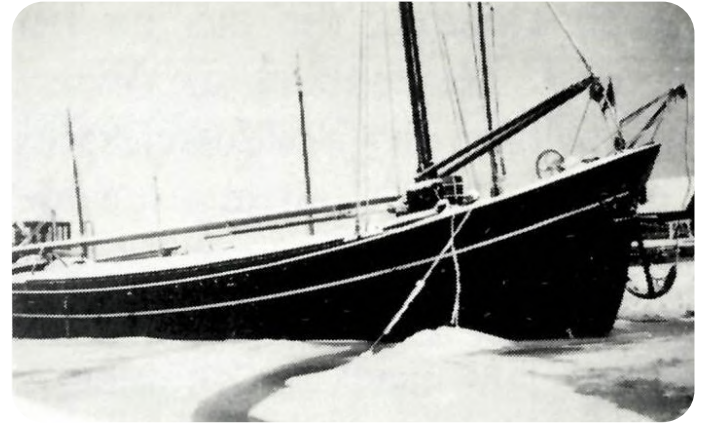
De Limburgse, goedlachse vrouw, gaf toe en zoende haar gastvrouw. Ook al zo iets gek in Kamerik. Zoenen doe je alleen op je trouwdag of stiekem in het boenhok met je vrijer. Toch brachten de Limburgers wat vertier en zo langzamerhand werden het gewaardeerde dorpsgenoten.

Vervolg herinneringen van A.H. Pasman

Begin november 1944 verhuisde het gezin Verkerk van boer Verlaan naar het zomerhuis van boer Maaijen. Dat huis was slechts een steenworp afstand van het evacuatiebureau en lag vlak tegenover de brug. *[De boerderij werd rond 1970 gesloopt ten behoeve van de aanleg van het Hallehuis. Het zomerhuis bleef staan en biedt nu onderdak aan bakkerij Griffioen en Chez Michel.]* Jaap kon nu beter toezicht houden op alles wat er gebeurde met de vluchtelingen. In de steden werd honger geleden en velen kwamen naar het platteland om te trachten wat proviand in te slaan. Er waren ook zwarthandelaren bij en de boeren werden achterdochtig. Nog steeds kwamen er vluchtelingen uit het frontgebied.

(...)

Het aantal inwoners van Kamerik was zo langzamerhand verdubbeld. Op de boerderijen was er nog volop eten. De burgers kregen het moeilijk. (...) Burgemeester Reijers kwam met een opzienbarend voorstel. Er was gebrek aan aardappelen en een schipper in Oud-Kamerik was bereid in Friesland *[het was Nieuw-Amsterdam in Drenthe]* aardappelen te gaan halen. Hij had een honderd tons-scheepje en eiste een borgsom van liefst honderd-duizend gulden. De burgemeester verdedigde zijn voorstel vurig en hij kreeg zijn fiat. De boeren hadden geld genoeg en in nauwelijks één dag had men het geld bijeen. Het waren voornamelijk Jo Reijers, Kees de Kruik en Jo Goes, die dit geld bijeenbrachten. Met zwart geld moest er olie gekocht worden om het scheepje te laten varen.

De burgemeester ging zelf mee. De tocht verliep voorspoedig. Des nachts werd de oversteek gemaakt. Overdag zou het te gevaarlijk zijn want de Engelse bombardeerden zonder pardon al het rijdende en varende vervoer. Opgewekt werd de thuisreis aanvaard. Het scheepje was boordevol met goede aardappelen geladen. De distributiedienst in Amsterdam wilde zonder meer geen verlof geven aan de sluiswachter om het scheepje te laten passeren. Reijers pleegde overleg met de distributiedienst, maar de heren eisten hun deel van de lading. Mismoedig keerde Reijers naar het scheepje terug. De schipper had inmiddels de sluiswachter wat aardappelen gegeven en het scheepje was reeds door de sluisen toen Reijers arriveerde. Full speed ging het toen richting Kamerik. Des middags arriveerde de schuit en er werd

*Op de foto rechtsboven: de Johanna, het schip waarmee Freek Griffioen naar Drenthe voer om aardappelen te halen.
Op de foto hieronder: Kamerik had sinds het najaar van 1944 een gaarkeuken op de werf van slager Piet den Hertog.*

Vervolg herinneringen van A.H. Pasman; Oorlogsslachtoffers

onmiddellijk begonnen met de distributie. Diezelfde avond was de schuif leeg. Het restant werd opgeborgen in de kelder van het noodziekenhuis. Er was vreugde in Kamerik want iedereen had voorlopig aardappelen genoeg.

(...)

[Burgemeester Reijers moest in februari onderduiken toen de grond hem te heet onder de voeten werd. Hij werd vervangen door de Haagse NSB'er D.J. Munnik.] Een week later kreeg Kamerik een nieuwe burgemeester. Natuurlijk een lid van de N.S.B. Plotseling zat hij daar op de plaats van Reijers. Men had het niet nodig gevonden de secretaris mededeling te doen van het besluit. Secretaris Neuteboom weigerde zijn nieuwe chef een hand te geven. Hij noemde zijn baas, Pitto. [Naar het merk surrogaatkoffie.] Het was een schuw mannetje en hij voelde zich in zijn nieuwe omgeving verre van happy. Jaap kreeg het verzoek van bode Methorst kennis te komen maken met de nieuwe burger-vader. Schoorvoetend en wel met een beetje angst in het hart, ging hij naar het gemeentehuis. Die kennismaking met dat N.S.B. burge-meestertje viel mee. Het was een schuw mannetje, dat blij was als hij fatsoenlijk antwoord kreeg. Hij woonde in een kamertje in Woerden en ging in de weekenden naar zijn vrouw en kinderen in Den Haag. Met de gemeentezaken van Kamerik en Zegveld bemoeide hij zich nauwelijks. Kon dat ook niet want zijn secretarissen Neuteboom en Van Mazijsk negeerden hem.

(...) De oorlog liep op z'n laatste benen. Het Duitse leger raakte in ontbinding. Slechts in ganzenpas durfde men Kamerik binnen te komen. Geallieerde vliegtuigen namen alles en iedereen onder schot.

De moffen smeten handgranaten in het water en schepten de ver-sufte vis op. Schooiden bij de boeren om melk en kaas. Pitto was nu dagelijks in het gemeentehuis. Hij was bijkans stapelgek. "Hitler wint die oorlog", zei hij. De Duitsers hadden een verschrikkelijk wapen, dat zij nog niet hadden gebruikt omdat de gevolgen verschrikkelijk waren. Moge de Almachtige God mij vergeven, als ik dat vernietigingswapen inzet, had Hitler gezegd. Dat wapen zou nu spoedig worden gebruikt en hij beende parmantig rond. Maar in zijn ogen stond de angst voor wat komen zou.

Aan het einde van de maand april vond de voedseldropping plaats. Vliegtuigen smeten nu geen bommen meer, maar brachten voedsel voor hongerende mensen. Uitzinnig van vreugde waren zij, nu zou spoedig de oorlog afgelopen zijn. [De pakketten werden niet in of bij Kamerik uitgeworpen, maar bij vooraf afgesproken en gemarkeerde locaties: bij Den Haag, Gouda, Leiden, Alkmaar, Utrecht, Schiphol, Vogelenzang, Ypenburg, Kralingsche Plas en Hilversum.]

(...)

[In de chaotische laatste bezettingsdagen, pakte 'Jaap' zijn fiets en reed terug naar Zuilen.] Twee dagen later, op de avond van de vierde mei, vernam hij dat de moffen hadden gecapituleerd. De vijfde mei vertrok hij weer naar Kamerik. In Utrecht ontdekte hij zijn vrienden. Ze verkochten staande bovenop een auto het eerste bovengrondse bevrijdingsnummer van Het Parool. Tien exemplaren kreeg Jaap mee voor zijn dorpsgenoten. De eerste, die hij in Kamerik ontmoette was meneer Van Beeck Kalkoen, een ouderling van de gereformeerde kerk. Verheugd overhandigde Jaap hem de krant. De man keek alsof

Oorlogsslachtoffers: Arie Sloof

De 27-jarige Arie Sloof ontving in oktober 1942 een oproep voor de 'Arbeitseinsatz'. Samen met nog ongeveer 25 collega's, allen werkzaam bij een van de dakpannenfabrieken in Woerden, werd hij op transport gesteld naar Duitsland. Zij werden ondergebracht in barakkenkamp 'Hangelaar' in de omgeving van Siegburg en werden tewerkgesteld bij de kunstvezelfabriek 'A.G. Rheinische Zellwolle Fabrik', die draaiende gehouden werd door ongeveer 3000 dwangarbeiders, krijgsgevangenen en gestraften.

De verzorging was aanvankelijk redelijk goed, maar naarmate de oorlog vorderde werd het voedsel schaarser, waardoor de rantsoenen drastisch verminderden. Bovendien maakten de mannen lange werkdagen van twaalf uur. Na aankomst in de barakken moesten zij eerst hun eigen eten nog klaar-maken. Aries moeder stuurde regelmatig voedselpakketten (met 'vooral bruine bonen'), maar het is niet duidelijk of hij alle pakjes ook echt ontving.

Het werk op de fabriek was zeer ongezond:

de viscosevezels die hier gemaakt werden, gingen door een loodbad. Door de daarvan afkomende dampen, kregen veel arbeiders ernstige oogklachten, ook Arie. Er werd regelmatig gesaboteerd: door de machines te laten vastlopen konden de mannen even naar buiten om frisse lucht te inhaleren, totdat de onderhoudsmonteurs de machine weer draaiende kregen.

Arie was een serieuze en gezagsgetrouwe jongen: soms probeerde hij de monteurs te helpen bij de reparatie van de machines, maar werd dan door zijn kameraden in de kraag gevat en mee naar buiten genomen. In het najaar van 1944 was het tekort aan brandstoffen zo groot, dat de fabriek stilgelegd werd. Arie en zijn collega's werden vervolgens ingezet bij het graven van anti-tankversperringen langs de Rijn. Dit om de opmars van geallieerde legers te vertra-gen. Die waren in juni van dat jaar geland in Normandië en hadden op 11 september de Duitse grens overschreden.

Op 18 december 1944 ging Arie niet mee

naar het werk, hij was ziek. Toen zijn collega's van hun werk terugkwamen, vonden zij hem dood op bed. De winter van '44-'45 was zeer streng waardoor hij pas op Nieuwjaarsdag 1945 begraven kon worden.

Vervolg herinneringen van A.H. Pasman; Oorlogsslachtoffers

hem een vies voorwerp ter hand werd gesteld. “Dat is niet de goede”, zei hij. “Dat is niet onze krant” en hij gaf hem ongeopend terug. Jaap was verbluft, dat belooft wat in bevrijd Nederland, dacht hij.

In Kamerik was de B.S. de baas. Klijn was de commandant en hij had veel mannen bij zich gekleed in overall. Van sommige ontdekte hij bij eerste oogopslag enige zwarthandelaren. Een grote bus lag in de sloot naast de wetering. De B.S. had deze bus buit gemaakt op de moffen. De wagen was gevuld geweest met brood en worst, genoeg voor alle Kamerikse burgers. De school van meester Baars was het hoofdkwartier. Men had er boer Van Mourik met zijn gezinsleden bijeengebracht.

Op diezelfde dag zag hij burgemeester Pitto opbrengen. Hij zat voorop een auto, doodsbleek met twee vlaggetjes in de hand. Hij werd beschimpt en bespot. Jaap schaamde zich rot en haastte zich naar huis. Voor zijn woning kwamen vele Joodse mensen bijeen. Zij waren uitzinnig van vreugde. Boeren staken Jaap de hand toe. “Wat fijn van je, als we geweten hadden, dat we Joden huisvestten hadden we geen nacht kunnen slapen van angst”.

Toen de heren vertrokken, riep dominee De Kruik hem binnen. “Jij hebt het hele dorp in gevaar gebracht. Hoe kon je dat die mensen aandoen. Het is schandelijk”. Toen voelde Jaap zich koud worden van binnen. Hij zag die dominee door een mist. “Barst jij ook met die hele rotzooi hier”, zei hij en vertrok.

De volgende dag deed Reijers zijn entree in zijn gemeente. In een

open landauer maakte hij met zijn vrouw een rondgang langs de wetering naar de Kanis en weer terug langs de andere kant van de Wetering. Hij werd als een vorst toegejuicht. Na die rijtoer werd hij ontvangen in het evacuatielokaal in de Kerkstraat. De heer Van Nee, die slechts twee dagen het tijdelijk ambt van burgemeester uitoefende, hield een toespraak.

Twee Italianen, deserteurs uit het Duitse leger, die drie maanden in het noodziekenhuis hadden gewoond, zongen: “Santa Lucia”. Jo Reijers vertelde wie wie was en wat er also in Kamerik was gebeurd. De volgende dag kwam “de raad” bijeen ten huize van boer Maaijen. Het werd een genoeglijke bijeenkomst, Reijers rookte weer echte tabak. Plotseling betrok zijn gezicht. “Nou krijgen we weer verkiezingen voor de gemeenteraad”, zei hij. Hij zuchtte en blies grote rookwolken uit.

“Man” zei Jaap, “daar hebben we nou vijf jaar voor gevochten, voor het verkrijgen van onze democratische rechten”. Reijers verslikte zich in de tabaksrook en lachte onbedaarlijk.

Dan ernstig wordende zei hij: “Ik had niet verwacht, Jaap Verkerk, dat jij ons zou verlaten. Jij was toch hier op je plaats en we mogen je allemaal even graag”.

“Burgemeester”, zei Jaap. “U zult een nieuwe ambtenaar voor de evacuatie aan moeten stellen. Wij gaan zo snel mogelijk naar huis. Mijn collega Wim Koek, hoofdonderwijzer in Zuilen, komt ons morgen ophalen. U wordt bedankt voor de ondervonden vriendschap, maar ik verlang naar huis.”

Oorlogsslachtoffers: Regina en Kitty Glaser

De zusjes Regina, links, en Kitty, rechts.
Foto's: RHC, collectie oorlogsdokumentatie.

De Joodse zusjes Regina en Kitty Glaser zaten ondergedoken in Kamerik. Regina was de oudste van de twee, geboren op 25 januari 1911 als dochter van bakker Eliazer Glaser en zijn vrouw Reintje. Haar vader overleed al in 1923, toen haar jongste zusje Kitty amper vier jaar oud was. De ongetrouwde Regina woonde voor haar onderduik in Arnhem en was daar stenotypiste. Kitty werkte als hulp in de huishouding in Nijmegen. Ook zij dook in die periode onder. De reden daarvoor laat zich raden. Hun moeder was, vermoedelijk in de tweede helft van 1942, opgepakt en op 11 januari 1943 op transport gezet van Westerbork naar Auschwitz, waar zij op 14 januari vergast is. Ook hun broer Jacob Jonas was al op 28 september 1942 samen met zijn vrouw Lilian op transport naar Auschwitz gegaan, waar beiden twee dagen later in de gaskamer stierven.

Hoe Regina en Kitty in Kamerik terecht kwamen, is niet meer na te gaan. Wél dat zij onderdak kregen in het kleine, inmiddels niet meer bestaande, huisje van landarbeider Reumerman aan Teckop 37, vlakbij de gemeentegrens met Kockengen. Dat werd hen in januari 1944 noodlottig. Aan de Kockengense kant was een schaap gestolen en de veldwachters van de gemeenten Kockengen en Kamerik gingen gezamenlijk op onderzoek uit. Aan de Kamerikse kant van de grens deed veldwachter Van der Vlis, een man met sterke sympathieën voor het nationaalsocialistische gedachtegoed, naspeuringen. Zo kwam hij op 15 januari in het huisje van Reumerman. “Aha,” moet hij hebben geroepen toen hij daar de twee zusjes vond. Die smeekten hem hen te laten gaan. Van der Vlis liet echter een auto uit Woerden komen, waarmee de onderduikers werden weggevoerd. Zij kwamen in Westerbork terecht en al op 22 januari werden zij op transport naar Auschwitz gezet, waar hen op 28 januari de gaskamer wachtte. Reumerman vluchtte en ontkwam zo aan arrestatie.

Van der Vlis, die na de oorlog tien jaar cel kreeg voor zijn rol in het oppakken van de zusjes Glaser, noemde zich op zijn eerste procesdag een slachtoffer van zijn beroep: “Daar stond ik, ik moest een besluit nemen. Ik weet nu dat ik het verkeerde nam.”

Corona: de grootste crisis in Nederland sinds WO2

ONDERNEMERSVERENIGING KAMERIK-KANIS:

Steun de Kamerikse ondernemer

Dit blad is mogelijk gemaakt doordat de Ondernemersvereniging Kamerik-Kanis zich garant heeft gesteld voor de kosten ervan. Samenwerking is er geweest met het 4 Mei Comité, de Oranjevereniging en het Dorpsplatform. De inhoud van dit mooie en unieke nummer is aangeleverd door Kamerikers die deze verschrikkelijke tijd meegemaakt hebben, of hun kinderen.

Wij zullen een aantal exemplaren beschikbaar stellen voor de Kamerikse scholen. Verder wordt deze uitgave in een groot deel van Kamerik bezorgd door PLUS Romijn met hun folders, waarvoor onze dank. Huishoudens die het nummer niet ontvangen hebben, kunnen een exemplaar ophalen bij de PLUS. Wij danken vooral Jan van Es voor zijn redactiewerk aan dit nummer.

Tot slot: deze coronatijd is de ergste crisis sinds de Tweede Wereldoorlog. Het einde hiervan is nog niet in zicht. Gelukkig lijkt het langzaamaan wel de goede kant op te gaan, maar juist in deze tijd hebben de Kamerikse ondernemers het vaak dubbel moeilijk: privé net als iedereen, maar daarnaast is de crisis zakelijk ook zeer ingrijpend. Het is de vraag of iedere ondernemer het gaat redden. Juist nu vragen wij u daarom nadrukkelijk:

KOOP IN DEN VREEMDE NIET WAT KAMERIK U BIEDT.

Als u benieuwd bent welke ondernemers actief zijn in Kamerik, kunt u op www.kamerikvandaag.nl naar de categorie "voorzieningen" kijken. Dankuwel. We wensen u sterkte tijdens deze crisis.

REDACTIE KAMERIK VANDAAG:

Kamerik Vandaag in 2020

Zoals u misschien weet, is ons normale aprilnummer niet uitgekomen vanwege de coronacrisis. Wij hopen ons reguliere uitkomstschema voor de rest van het jaar wel aan te houden. Hieronder staan, onder voorbehoud, de rest van de geplande verschijningsdata van 2020 (en de eerste 2 dagen van 2021).

27 juni 2020 (inleveren kopij: 14 juni 2020)

19 september 2020 (inleveren kopij: 4 september 2020)

7 november 2020 (inleveren kopij: 22 oktober 2020)

2 januari 2021 (inleveren kopij: 18 december 2020)

Wij horen graag van u hoe u deze tijd beleeft en hoe de Kamerikers omgaan met deze uitdaging.

Daarnaast kunt u altijd het laatste nieuws lezen op www.kamerikvandaag.nl. Wij willen ook uw aandacht vestigen op het laatste nieuws van het Dorpsplatform Kamerik, dat ook in deze tijden druk in de weer blijft. Dankzij de "huidige aandachtspunten" pagina onder de Dorpsplatform categorie op www.kamerikvandaag.nl kunt u lezen over de onderwerpen waar het Dorpsplatform op het moment mee bezig is.

DOOR HET KAMERIKSE VERZET IN 1943:

Oorlogsgedicht

